

Asia: VN/2215/2025

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi hankintatietovarannosta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Huomionne vaikutusten arvioinnista?

Esityksen tavoitteena on tehostaa julkisia hankintoja, saavuttaa kustannussäästöjä ja parantaa julkisten varojen käytön vaikuttavuutta. Esityksellä tavoiteltava hankintatiedon parempi saatavuus, yhdisteltävyys ja vertailtavuus luo edellytyksiä vaikuttavuuden ja kustannustehokkuuden arvioinnille sekä vahvistaa tietoon perustuvaa päätöksentekoa niin yksittäisissä hankintayksiköissä kuin laajemmin julkishallinnossa. Suomen ympäristökeskus Syken mielestä esityksen tavoitteet ovat sinällään kannatettavia. Esityksen käytännön toteutukseen liittyy kuitenkin huolia, jotka Syke toivoo huomioitavan jatkovalmistelussa.

Hallinnolliset vaikutukset

Julkisiin hankintoihin liittyen on lähivuosina jatkuvasti lisätty erilaisia velvoitteita samaan aikaan, kun erityisesti valtiontalouden resursseja on leikattu. Hankintatietovaranto on jälleen uusi julkisiin hankintoihin liittyvä velvoite, vaikka osa tiedoista toimitetaan jo nykyisin Tutki hankintoja - palveluun. Vaikutusarviointeja tulisi tämän takia täydentää huomioimalla esityksen käytännön vaikutukset hankintayksiköiden työhön ja resursseihin. Esitys lisää väistämättä hankintayksiköiden hallinnollista taakkaa. Vaikutusten arvioinnissa tulisi käydä läpi nykyistä kattavammin hallinnollisen työn määrää kaikissa eri tilanteissa, mihin esitys vaikuttaa.

Esityksessä todetaan, että tiedon toimittaja vastaa toimitettujen tietojen oikeellisuudesta ja esimerkiksi että ”Tietojen hankintatietovarantoon toimittavien omista toimintamenoista tulisi vastattavaksi tiedon toimittajan omiin tietojärjestelmiin tehtävien mahdollisten sovellusmuutosten suunnittelu, määrittely, toteutus ja testaus, tietojen toimittamiseen liittyvät suorat ja välilliset henkilötöykustannukset sekä esimerkiksi tiedon toimittajan omia tarpeita varten tietovarantoon liittyviin palveluihin kehitettävät ominaisuudet tai toiminnallisuudet.” Tätä kohtaa olisi syytä avata lisää. Jos kyse on hankintayksiköille aiheutuvista lisäkustannuksista, niin esityksessä pitäisi olla luotu jokin mekanismi, jolla näitä lisääntyneitä kustannuksia katetaan myös valtionhallinnolle. Nyt kustannukset on luvattu kattaa ainoastaan kuntasektorille. Valtionhallinto on tällä hetkellä todella kovien säästöpainneiden keskellä, koskien sekä toimintamenoja että henkilöstöä.

Valtion virastoille ja laitoksille aiheutuu myös uusia hallinnollisia kustannuksia, kun ne arvioivat ja toteuttavat salassa pidettävän tiedon toimittamista hankintatietovarantoon. Vaikka valtion virastot ja laitokset voivat osin hyödyntää Handi-palvelussa käytössä olevaa ns. lukotusta, ei tämä poista sitä, että uudistuksesta aiheutuu myös uutta hallinnollista työtä tietojen toimittamisvelvollisuuden laajentumisen myötä ja mahdollisten valtiokonttorilta tai muilta tahoilta tulevien lisätietopyyntöjen myötä. Uusi toimintamalli edellyttää myös sitä, että laskuttajat noudattavat annettuja ohjeita ja todennäköisesti laskuttajia koskevasta ohjeistuksesta ainakin osa koituu hankintayksikön tehtäväksi.

On kuitenkin kannatettavaa, että hankintatietovarannon tiedonkeruussa hyödynnetään olemassa olevia palveluita ja järjestelmiä, kuten Hilma-palvelua ja Handi-palvelua. Mikäli automatisaatiota tai esimerkiksi tekoälyratkaisuita pystyttäisiin tietoturvallisesti ja salassapito- ja henkilötietojen suoja huomioiden käyttämään myös muilta osin, niin tämä voisi tuoda helpotusta tietojen toimittamiseen.

Kasautumisvaikutukset

Esityksen mukaan hankintatietovarannon tiedoista ei arvioida aiheutuvan yhteiskunnan kan-

nalta haitallisia kasautumisvaikutuksia, eikä tiedon avoimuuden ole arvioitu aiheuttavan riskiä muuhun avoimesti saatavilla olevaan tietoon yhdistettynä. Tämän osalta Syke toivoo vielä tarkempaa analyysia, jossa on huomioitu mm. tekoälyratkaisuille toteutetut tiedonlouhinnat ja tietojen yhdistelyt. Kyseessä on valtava tietovaranto, jonka osalta on tärkeää varmistaa mahdollisimman kattavasti, että muuttuneessa turvallisuusympäristössä ja teknologioiden kehittyessä (tekoäly yms.) riskit on tunnistettu mahdollisimman kattavasti, etteivät yhteen koottuna sinällään julkisetkin tiedot tule muodostaneeksi tietomassaa, jota pystytään käyttämään haitallisesti.

Hankintatietovarannon positiiviseen vaikutukseen kilpailutuksiin saatavien tarjousten määrään on huomionarvoinen, mutta sen oikeellisuuteen emme ota kantaa. Kilpailutustunnisteen käyttöönottamisesta laskuille saattaa hankintayksiköille vaihtelevassa määrin koitua työtä. Tämän jalkauttamiseen kaivattaisiin esim. Palkeiden taholta hankintayksiköiden neuvonnan hyvää tunnisteen käyttöönottovaiheen resursointia. Omassa hankintayksikössämme käytämme sopimusnumeroita Handissa jo nyt, jonka merkitsemme tilauksille mm. puitesopimusten tapauksessa. Tämän vaihtaminen kilpailutustunnisteeseen ei toivottavasti aiheuta merkittävämmän lisätyötä, mutta asian arvioiminen on hankalaa, kun kilpailutustunnisteen käyttöä on kuvattu vain suppeasti.

Hankintatunnisteen saaminen tilauksettomille ja Handissa ilman kansilehteä oleville laskuille, vaikka sopimus olisikin kilpailutettu, saattaa olla ongelmallista ja siten edellyttää urakkaa toimittajien suuntaan laskutuskäytännön muuttamiseksi. Myös sellaisten koontilaskujen löytäminen, jotka sisältävät samalla laskulla rivejä eri sopimusten nojalla, saattaa aiheuttaa hankintayksiköille ja niiden toimittajille työtä ja käytäntöjen korjaamista. Tilauksellisten Handi-laskujen osuuden kasvattamisen mahdollisuuksia tulisi parantaa ja tähän liittyen kansilehtien tekemisen nykyisiä teknisiä esteitä tulisi pyrkiä poistamaan, kuten mm. erilaisten arvonlisäverokantojen esiintymistä samalla laskulla jne. Läpinäkyvyyden lisääntymistä julkisissa hankinnoissa ja tietopyyntöjen vähentymistä pidämme kiistattomina ja hyvinä vaikutuksina.

2. Huomionne ehdotetusta hankintatietovarantolaista ja sen perusteluista?

Toteutuksen aikataulu

Tällä hetkellä muutoksen voimaantulon aikataulu on varsin nopea. Valtionhallinnon osalta tar-
koitus on, että hankintatietovarantoon toimittamisvelvollisuus alkaisi jo 1.1.2027. Voimaantuloa
ennen tulee kuitenkin huolehtia riittävästä koulutuksesta, ohjeistuksesta, tukea tarjoavista hen-
kilöistä, tietoturvasta ja tietosuojasta. Koska tietovarantoon tulee sisältymään erittäin suuri
määrä tietoa, myös salassa pidettävää tietoa ja henkilötietoa, on tärkeää, että muutosproses-
sille varataan riittävästi aikaa.

Siirtymäsäännöksen ja sen perustelujen perusteella toimitusvelvollisuus vaikuttaisi voivan kos-
kea ostolaskuja riippumatta siitä, milloin ostolaskun perusteena oleva hankintasopimus on sol-
mittu. Vanhoissa hankintasopimuksissa ei ole voitu ottaa huomioon esimerkiksi velvoitetta
lisätä kilpailutustunnus toimittajan ostolaskuille.

Kaiken kaikkiaan on ensiarvoisen tärkeää, että hankintatietovarannon käytännön toteuttami-
sesta annetaan kattavaa, oikea-aikaista ohjeistusta hankintayksiköille ja myös laskuttajille. Oh-
jeistuksessa on tärkeää huomioida esityksen vaikutukset paitsi uusiin sopimuksiin myös ole-
massa oleviin sopimuksiin, joita nyt ei ole käsitelty esityksessä ilmeisesti lainkaan. On tärkeää
myös huolehtia jatkuvan tuen tarjoamisesta käytännön ongelmatilanteita varten, jotta toisaalta
saavutetaan hankintatietovarannolle asetetut tavoitteet ja toisaalta estetään, että tietovaran-
toon ei päädy esimerkiksi salassa pidettäviä tietoja tai muita tietoja, joita sinne ei saisi päätyä.

3. Huomionne ehdotetuista muutoksista julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettuun lakiin ja vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettuun lakiin sekä edellä mainittujen lakien perusteluista?

Syke kannattaa esitettyä muutosta, jolla hankintalakiin ehdotetaan muutoksia, joilla parannet-
taisiin tarjouspyyntöjen ja muiden hankinta-asiakirjojen avointa saatavuutta säätämällä, ettei
tarjouspyynnön ja muiden hankinta-asiakirjojen saaminen saisi edellyttää rekisteröitymistä tai
kirjautumista, sekä tarkennettaisiin, että Hilma-palvelussa julkaistavien ilmoituksien tulisi
sisältää Hilma-palvelussa pakolliseksi määritellyt tiedot.

4. Huomionne ehdotetuista muutoksista Valtiokonttorista annettuun lakiin ja niiden perusteluista?

Valtiokonttorille esitetään laaja vastuuta ja toimivaltaa hankintatietovarannon ylläpidosta ja tie-
tojen julkaisemisessa. On tärkeää, että valtiokonttoriin resursoidaan riittävästi henkilöitä huo-

lehtimaan näistä laajoista tehtävistä. Hankintatietovaranto tulee sisältämään massiivisen suuren tietoaaineiston, jossa on mukana myös salassa pidettäviä tietoja ja henkilötietoja. On ensiarvoisen tärkeää, että tietoturvaan ja tietosuojaan liittyvät kysymykset on huolellisesti kartoitettu ja järjestetty ennen kuin tietoja aloitetaan siirtämään tietovarantoon.

Ennen kuin tietoja aletaan siirtää, on myös keskeistä huolehtia siitä, että on olemassa yksityiskohtaiset ohjeet tietoja siirtäville viranomaisille ja kattava koulutus ja jatkuva neuvonta, jotta varmistetaan, että varantoon ei siirry tietoja, joita sinne ei saisi päätyä, esimerkiksi salassa pidettävät liikesalaisuustiedot. Koska valitettavan todennäköisesti ainakin jossakin määrin vääränlaisia tietoja tietovarantoon päätyy, tulee valtiokonttorilla olla olemassa kattavat keinot tunnistaa nämä tiedot ja poistaa/karkeuttaa/anonymisoida tällaiset tiedot ennen niiden päätymistä julkiseen aineistoon.

5. Muut mahdolliset huomionne hallituksen esitysluonnoksesta?

Vaikutusten arviointia varsinkin käyttöönottovaiheessa aiheutuvan työn osalta voisi vielä laajentaa.

Muutoksesta tulee viestiä ja ohjeistaa hankintayksiköjä ja toimittajakenttää keskitetysti ja riittävästi ja järjestää neuvontaa käytännön kysymyksissä.

Korpela Sini
Suomen ympäristökeskus - Hallintopalvelut